

הדף היומי

מדרשת הדף היומי

הבית הרוחני שלך

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשת הדף היומי פ"ת"

מסכת ברכות - דף לה- לו

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

ברכת הנהנין - אסור לאדם שיהנה בלא ברכה.

בתחילת הסוגיא כבר הביאו את דברי ר"ע שאמר שאסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיברך, ור"ע אמר את דבריו על דברי הגמ' שלמדו מקודש הלולים, טעימה מחייבת ברכה. ולאחר מסקנת הגמ' שלמדו מסברא, לשון הגמ' שונה במעט "אסור לו לאדם שיהנה וכו' בלא ברכה", כאן הלשון "הנאה", לא טעימה, אלא הנאה, כאן למדו מסברא ולא מדרשה.

כבר נקטו גדולי האחרונים, שיש ב' סיבות לחיוב ברכה, יש סיבה לחיוב ברכה מחמת הגדרה וחייב של ברכות הנהנין, כאשר אדם נהנה מן האוכל חייבו ברכה. אולם יש הגדרה נוספת שלא קשורה לעצם הברכה, אלא מחמת חייבי הנאה, עד שיברך אסור לו להנות מן העולם בלא ברכה, אולם הברכה היא היתר אכילה, ויזוד ומפורסם שדקדקו את דברי הגמ' בכמה מקומות, לגבי גזל קמח ועשה ממנו עיסה וכו' אין זה מברך כי אם מנאץ, ודברי הגמ' מוסבים על הפרשת חלה, שע"י אמרו שאינו מברך, היות והעיסה גדולה, אין זה מברך אלא מנאץ, וברכה כזו מצד לפני הקב"ה. אולם שדקדקו באחרונים שאם בא לאכול את הלחם הגזול, אמנם מצד ברכה של הלול, יש כאן מעשה מאוס כמו שאמרו בברכת הפרשת חלה, אולם לגבי אכילתו יהיה חייב לברך שהרי אמרו אסור לו לאדם להנות מן העולם הזה בלא ברכה, לגבי האכילה הוא נהנה והוא צריך מתיר לאכילתו ע"י הברכה.

סיכום הדף

נושא היום: ברכות על דברים שונים

פרק שישי - כ"ד מברכין [1]

ברכות הנהנין, על פרי האילן 'בורא פרי העץ', **למעט** יין שמברך 'בורא פרי הגפן'. **על פרי האדמה** מברך 'בורא פרי האדמה', **למעט** פת שמברך 'המוציא לחם מן הארץ'. **על הירקות**, **לרבות**, 'בורא פרי האדמה. **לרבי יהודה** 'בורא מיני דשאים'.

מבררת הגמ' מה המקור לברכה, **למסקנא**, נלמד מסברא שאסור להנות מהעולם הזה בלא ברכה. (**נבחר** **אמר**, מהנאמר בנטע רבעי 'קודש הלולים לד' ב' הלולים, כאשר יהיה הפרי מותר באכילה מחמת ההלכות של נטע רבעי, יזדקק לב' הלולים לברכה לפנינו וברכה לאחרים. **מכאן אמר ר"ע** אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך. **זקוק** 'הלולים' מובן למ"ד שסובר שדון '**נטע רבעי**' נהנה בכל אילנות, לאו דווקא בכרם ויהיו ללמד **א**. היתר אכילת הפירות לאחר חילול ופדיון [2]. **ב**. לענין ברכה. **אלא למ"ד** שסובר שדון נטע רבעי נהנים אך ורק **ב** מקור לברכה רבעי" [3]. אין מקור לברכה שהרי מהלולים למדים, אין היתר אכילה לאחר חילול ופדיון. **ב**. ללמד שחייב נטע רבעי רק במי שיש בו הלול ע"פ הדרשה 'מי שטעון שיהיה טעון חילול' ושירה נאמרת רק על היין [4].

ואמנם אם נלמד מ"ש מכלאים שכל מקום שנאמר "תבואה" הכוונה לכרם א"כ יהיה 'הלול' פנוי ללמוד ברכה. **עדין בעטריך מקור** לברכה למ"ד שלא דרש מ"ש, **ואף כאשר לומדים מ"ש** ויש הלול לברכה, נוכל לדמות ענין ברכה רק לגבי ברכה אחרונה "ואכלת וישבעת וברכה". **אמנם יש מקור ברכה לפני האכילה**, וע"י יש לבאר שברכה לפני האכילה נלמד מק"י [6] שאם מצאנו חיוב ברכה בשעה שישב, כאשר הוא רעב וכו' **כ"ש**. **ואף שהמקור** הוא רק בכרם, נלמד בהוה מצוינו לגבי כל דבר שנהנה שיהיה טעון ברכה. ויש לפרך ששכרם יש חיוב ועוללות. **קמה** חותכי, שאין בה חיוב ועוללות ופתי יש חיוב ברכה. **אמנם יש מקור** ששכרם החיוב מחמת שיש בה חיוב חלה. **כרם** יוכיח, שאין בו חיוב חלה, וחזר הדין בהם מצד מרם וזלה. **יש לפרך** שהרי יש בהם דג מזהב. **ויזדקק** [7] **וזמה** שיש בו יש דג מזהב, ואף שנקרא 'כרם' אולם אין זה יוכיח משום שלא נקרא 'כרם' **אלא** נקרא 'כרם' זית. ויכוונו שבעת המינים לברכה אחרים וכ"ש כשהוא רעב, **יש לפרך** שיש בהם חיוב ביכורים. **ועוד צריך לברר** מה המקור למ"ד 'נטע רבעי' בדברים שאינם טעויות כמו דגים, בשר ובצים [8] **אלא מסקנת הגמ'**, מסברא 'אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ל בלא ברכה' [9].

האוכל בלא ברכה, **א**. ברייתא, כאילו מעל, וקנתו **ביאר רבא** את דברי הברייתא, שיקל לחכם וילמד הלכות בריכות כדי שלא יבא לידו מעילה. **ב**. **לרבי יהודה בשם שמואל**, כאילו נהנה מקודשי שמים 'לד' הארץ ומלואה'. **ג**. רבי לו של **אלא** הארץ ומלואה" ומאידך 'והארץ נתן לבני האדם' [10], **אלא** הארץ לבני אדם לאחר ברכה. **ד**. **אמר רבי חנינא** האוכל בלא ברכה, כאילו נזול את הקב"ה וכנסת ישראל. וחבר הוא לאיש משחית 'גזול אביו ואמו ואומר אין פסע תבור הוא לאיש משחית', **ביאר רבי חנינא בר פפא**, איש משחית הכוונה לירבעם בן נבט שהחטיא את ישראל.

דרש רבי חנינא בר פפא, 'ולקחתי דגני' ומאידך נאמר 'ואספת דגנך', **אלא** אמר שמע דגנך ואלא עושים רצונו של מקום הדגן שלהם [11].

ואספת דגנך, **לדעת רבי שמעאל** ולא ללמד שעל אף שנאמר 'לא ימוש ספק התורה הזה מפיך' הנהג בהם מנהג דרך ארץ. **לדעת רשב"י**, אם יעסק אדם בזריעה בחרישה וכו' מתי ילמד תורה, אלא בזמן שעושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית ע"י אחרים 'ועמדו דוים ורעו יצאכם', **ואם אין עושים רצונו של מקום**, צריכים הם עצמם לעשות 'ואספת דגנך' [11] ולא עוד אלא צריכים לעשות מלאכת אחרים 'ועבדת את אויבך'. **אמר אבוי**, הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם, והרבה עשו כרשב"י ולא, את הצלילה. **אמר רבא לתלמידיו**, בבקשה מכח עסקו ומבלתי בימי הקצרה ובימי דריות גלת, כדי שלא תהיו חסידים בפרנסה של השנה.

אמר רבה בר בר חנה בשם ר"ה, **בשם רבי יהודה רבי אלעאי**, בלדלים בין דורות הראשונים לאחרונים, **א**. **ראשונים** עשו מלאכתם עראי וזוהרתם קבע והתקיימו בידם, **אחרונים** עשו מלאכתם קבע וזוהרתם עראי ולא התקיימו בידם. **ב**. **הראשונים**, היו מחייבים עצמם במעשר ע"י שהכניסו את הפירות דרך שער הבית [12]. **אחרונים**, מכניסים את הפירות דרך החצר האחרית כדי שלא יתחייבו במעשר.

לדעת רבי ינאי, 'בערתי הקודש מן הבית' חיוב מעשר שרואו הפירות פני הבית. **לדעת ר"ה**, 'ואכלו בשערך וישבעו' אין חצי מקום מחייבת במעשר.

ברכת היין '**בורא פרי הגפן**', **מסקנת הגמ'** משום שסועד את הגוף ומשמת, ואין מברכים עליו ברכת המזון למרות שסועד, היות ולא רגילים לקבוע עליו סעודה, ואדם שיקבע סעודתו על היין, **אמר רבא לרבי** שבתבל עדות אצל כל אדם, **א"כ** שיהיה אלוהו הנביא ויהאמר אחרת. (**למ"א** שיש **הגמ'**, **האוכל לברכה** פניו בין, משום שהשתנה למעלה, **ונדחה** שרתי שכן זית השתנה למעלה ולא שנו ברבתי, **שאמרו רבי יהודה בשם שמואל ורבי יצחק בשם ר"ה** שמברכים עליו בורא פרי העץ, **ואין סיבה לומר** שלא מצאנו נוסח ברכה שיש בו כרטיס לפי, שהרי אפשר לברך 'בורא פרי עץ היתר'. **למר זוטרא**, הסיבה לברכת הגפן, היות ויין מוין את האדם, ונדחה שהרי מצאנו ששמן אף הוא מוין את האדם, **והראיה** מהאדם שנדר מחזונו אסור אך בשמן. אלא משום שיש **סועד** את כל האדם, **ומשמת** כנאמר 'ויין ישמח לבב אנוש ולחם לבב אנוש יסעד').

מה שאמרו שנין סועד, היינו דווקא בשותה מעט, **אבל שותה הרבה** הוא מגרה את התאבון, **והראיה** שרביא בער"פ ששה הרבה יין כדי שיגרר תאבונו לאכל מצה לתאבון [13].

כזכר פסקו רבי יהודה בשם שמואל ורבי יצחק בשם ר"ה שמברכים על שמן זית בורא פרי העץ, **ומסקנת הגמ'** שזה דווקא באופן שחשש בגרונו ומערב שמן ב'אגירון' והשמן עיקר, **והחזיקו** שמעברך למרות ששועה כן לרפואה [14]. (**נלמ"א דע**, **אם שותה שמן לא מברך היות ומזיק**, **והראיה** משותה שמן של תרומה שאינו משלם חומש, היות והזיק ולא מוגדר לאכילה או שתייה. **ואם אומר את השמן ע"י פת**, הרי נפטר בברכת הפת, וכן אם שותה אגירון שיש בו שמן זית, נפטר בברכה ע"י הדבר העיקרי).

על קמח חטים [15], **לרבי יהודה**, בפה"א. **לר"ג**, שהכל. **אמר רבא לר"ג**, אין לחלוק על רבי יהודה, שהרי אין ר"ה ושמואל סברו שדבר שהשתנה נשאר בברכתו, **שהרי** אמרו לגבי שמן זית, שהיה פרי ונשאר לשמן וברכתו נשאר בפה"ע. **זוחה הגמ'**, ששמן נשאר בברכת הפרי כיון שהגיע למעלתו. משא"כ בקמח, ניתן לעשות ממנו לחם וזה עיקר המטרה. **שואלת הגמ'**, שהרי **רבי זירא אמר בשם רב מנאץ שאמר בשם שמואל**, שעל דלעת שאוכלה בלא בישול, וקמח שעורם מברך שהכל, **ל"ג** נמצא שעל קמח חטים יברך בפה"א ושלא כדברי ר"ג, **אמר רבי יהודה**, אף על קמח חטים מברך שהכל, והתחדש בקמח שעורים שמברך, שהיה צד שלא יברך כלל, היות ויש בו הזיק למעיים, קמ"ל שמברך היות ויש בו הנאה הפה. (**ולא דומה** למלח ומי מלח שהיה פשוט שמברכים משום שיש אנשים שאוכלים).

קורא היינו רך בעצמי הדקל, **רב יהודה**, היות והוא פרי. **לשמואל**, שהכל, שסופו להיות קשה. **רצה שמואל** לומר שמסתבר כרב יהודה, שהרי צונן סופו להיות קשה ומברכים בפה"א. **וזוחה הגמ'**, שמטרת נטיעת הצונן לאכלו רך, ולכן מוגדר כפרי אף שבסופו יהיה קשה, משא"כ בענפי דקל המטרה זה לא הענפים הרכים [16].

ב'צלף יש בו כמה חלקים, על **העלים ותמרות** מברך הפה"א. על **האבינות והקפריסין** מברך בפה"ע. **ביאר רב"ז** אנשים נוטעים צלף אף עבור העלים והתמרות, משא"כ בענפים דקים של דקל, **לכן** נשאר בברכתו שהכל. **פוסקת הגמ'** שלכן נפסק הלכה כשמואל ב'קורא' למרות ששייב את דברי רבי יהודה.

אמר רבי יהודה בשם רב, צלף של ערלה בחו"ל זורק את האבינות שהוא הפרי עצמו ויש להחמיר בו ערלה אף בחו"ל, **אבל את הקפריסין** אוכל שלא מוגדר כפרי. **הוא סבר כשיטת ר"ע** שאמר שאין שמעברך אלא רב רבי האבינות, וחולק על רבי אליעזר שמעברך את מותר אבינות וקפריסין, ואף מברך בפה"ע על האבינות והקפריסין. **ולא פסק רב** בפשוטו 'כר"ע' שא"כ היה משמע אף בארץ ישראל, **והוא פסק רב בחו"ל** שמקילים בהלכות ערלה, **ולא אמר** שיהלכה כר"ע בחו"ל, שא"כ היה משמע שדווקא לגבי מעשר שענינו מדברגן, אבל בערלה שעיקרה מהתורה לא היו מקילים.

רבינא אמר את מו בר בר אשי שזרק אבינות ואכל קפריסין, **אמר לו** אם אתה סובר כר"ע שמיקל לומר את מו בר בר אשי חסבור **כ"ש** שלדעתם את האבינות לא מוגדרים כפרי, **שלדעת ר"ש** צלף הגדול בכרם, הרי זה ירק בכרם וכלאיים, **ולב"ה** לא כלאים בכרם, ולדברי שניהם צלף חייב בערלה, **וביאר רב"ש** הסתפקו מה דינו של צלף והחמירו בין כלכאים ובין בערלה. וא"כ בחו"ל צריך להקל בספק, והיה לך לאכל אף את האבינות. **ביאר מר בר רב אשי**, שבמחלוקת ר"א ור"ע ניתן להקל כשיטת המיקל. **אבל** במחלוקת ב"ש וב"ה, ב"ש אינה משנה.

זנה הגמ' לגבי הקפריסין שיהיו ערלה מחמת שהם משמיש את האבינות, שהרי למדנו של רב גברי עצמו חייב בערלה אלא אף **השומר** שלו 'וערלתם את ערלתו את פרוי' המילה 'את' מרבה את הדבר השומר לפרי. **לרבא**, שומר זה דווקא באופן שנשאר על הפרי אחר שנחלש. **זוחה הגמ'** מנץ של רימון, שמבואר שיש בו ערלה למרות שלא שומר על הפרי אחר שנחלש. **אלא ביאר רבא**, שנשאר השומר בזמן שהפרי נגמר, והקפסר נופל קודם גמר הפרי. **זוחה הגמ'**, ממה שאמר **ר"ג בשם רבי אבובה**, שבתמרים קטנים 'נפוצא' התחלף' שהוא כעין קפריסין, אסור בערלה מצד שהוא שומר, והוא לא נמצא בענין גמר פרי. **זוחה הגמ'**, שר"ג אסר בערלה **משום שסבר לרבי יוסי** שאמר לגבי ענבים ש'סמדר' מוגדר לפרי שלם ולא לתחילת גידול, וכך 'נפוצא' ר"ג. **זוחה הגמ'**, שרובן ענבים על רבי יוסי רק בענבים, **אבל לגבי כל האילנות** תחילת הגידול זה הזמן הקובע לקציצת אילנות [17] שבישית זה הזמן הממדי את הפרי לפרי, וזמן הזמן שנחשב השומר לשומר פרי, א"כ מדוע קפריסין אין בהם ערלה. **אלא ביאר רבא**, הגדרת שומר אם אין הפרי קיים בלעדיו, ועשו נסיון נטלו נץ של רימון ויבש הרימון, נטלו קפריסין מאבינות והמשיך להתקיים האביון. (**ולפי חלק מהמפרשים מוסיפים**, הלכה כמר בר אשי שאכל קפריסין לבד, ומברכים על הקפריסין בפה"א [18]. **שפא** אמר פרי לערלה כן לגבי ברכה).

פלפל (תבלין) **לרב ששת**, שהכל. **לרבא**, אינו מברך. **רבא** לשיטתו, שאם כסס פלפל או זנגביל ביה"כ אינו חייב כרת שלא אכל כדרך אכילה. **ומבאר הגמ'** שמה שאמר **ר"מ**, שפלפל חייב בערלה, שהתרהב מ'וערלתם ערלתו את פרוי' שנטעם עצו ופריו שווים, זה דווקא בפלפל רטוב.

שאלו רבנן את מרימר, איך אמר רבא שזנגביל ביה"כ פטור, **והרי** אמר ביחס לסוג של זנגביל שבא מכוש שמבאר שברכתו אדמה, **וביאר** שישב את דרך ר' אלכאלו אר"טוב [19].

מאכל קדירה שיש בו קמח, **לכו"ע** מזונות. **אמר רבא** **וסף דבש**, וכן דייסה, **לרב יהודה**, שהכל שמברך שהדבש עיקר. **לרב כהנא**, מזונות כיון שהסולת עיקר. **אמר רב יוסף** שמסתבר כדברי רב כהנא, שהרי אמרו ר' ושמואל כל מאכל שיש בו מחמשת מיני דגן ברכתו מזונות. **בשם רבי ושמואל** נאמרו ב' דברים שברכתם מזונות, **א**. מאכל **שיש** בו מחמשת מיני דגן, **התחדש** כדי שלא נאמר שדווקא שע"י תערובות לא מברכים מזונות [20]. **ב**. מאכל **שהוא** מחמשת מיני דגן, **לחדש** שאורו וזוהן אין מברכים עליהם מזונות. **ושיטה זו דוחית** ביאר הלן.

[1] הפרק מתחיל ב'ביצה' ולא בהלכה שצריך לברך, ביאר תוד"ה כיצד, א. כמסקנא שהסברא נותנת שצריך לברך. ב. המשך לפרק יש שמונה שמבאר שבעל קרי מברך וכו'. [2] יש עוד מקור בגמ' בקידושין, וביאר תוד"ה איתיה חזק ונזקק לי. פ. פוסקים. ג. תוד"ה הלוא, בחו"ל נהנה נטע רבעי רק בכרם, וביחוד הוא האכילה על פניו פורטו ושחוקו ומטילו לים. [4] ביאר תוד"ה חתם, ב'דאני שיש בלא יין, אלא הכוונה ביחס לאכילת מזהב דווקא שיר על לך. [5] לפי רש"י שאשכח, ותוד"ה חתם. [6] נקטו תוד"ה לפני, שאין לה ק"י בגור עד כדי חיוב ברכה לפני המותר. [7] היה אף מקום לפרך שזית אינו חייב בבלקט כתבואה, ועי' בתוד"ה נאמי. [8] עי' בתוד"ה דבר, אם היה צד לחיוב יקובת בברכה הראשונה, לפי ביאורם ולפי ביאור רש"י. [9] ביאר תוד"ה אלא, שהפסוק אסמכתא, [10] עי' בתוד"ה כאן, מתי נהנה לומר פוסקים אלו. [11] תוד"ה כאן בזמן, נקטו שעושים רצונו של מקום אבל אינם צדיקים גמורים. או שיש מחלוקת בין דרשות של רבי חנינא בר פפא, לרשב"י. [12] בתוד"ה דרך, התכוונו לחיוב מהתורה. [13] פסקו תוד"ה טובא, שבער"פ אסור לשנות מעט מן המנהג ולמעלה, ואם שותה חייב לשנות תורה. [14] בתוד"ה כיון, נקטו אם שותה מעיקר רעים לא מברך, ואם יש לו הנאה בלא הרפואה מברך. [15] ביאר בתוד"ה קמחא, שאין הכוונה לקמח רגיל. [16] תוד"ה לא, הביאו עוד סוג של פנים ושקדים שאין מותרם לצורה הגדולה יהיה ברכתם שהכל [17]. מחמת כל שחיתת עי' תוד"ה אין. [18] בתוד"ה והלכתא, שמה שאמר שיש חוששים לערלה מחמת ששקטן בחו"ל אבל בארץ ישראל יש בו ערלה, וא"כ בתוד"ה הי"ץ ולא מצאנו חילוק לגבי ברכה בין חו"ל לארץ ישראל. [19] עי' בתוד"ה ברטיבא, עוד סוגים של תבלינים וברכתם, אם יש דרך לאכלם יבש. [20] עי' בתוד"ה כל, לגבי קמח שניתן לחזק הלב, רק לדבק. ומתי יש להחמיר לאכלו בסעודה.